

Makalenin Türü : Edebi İncelemeler
Geliş Tarihi : 18.10.2022
Kabul Tarihi : 23.11.2022

SABAHATTİN ALİ’NİN SES HİKÂYESİNDE YABANCILAŞMA TEMASI

Özcan ÇİÇEK*

Özet

Cumhuriyet Dönemi edebiyatının Toplumcu gerçekçi yazarlarından olan Sabahattin Ali, kendine has üslubu, tekniği ve olayları ele alış biçimi yönüyle Türk edebiyatında gözleme dayalı realist hikâye yazarları içinde önemli bir yere sahiptir. Gerek öğretmenlik yıllarında gerek çeşitli mesleklerde çalıştığı zamanlarda Anadolu coğrafyasını gezip gören yazar, bu gezileri sırasında Anadolu halkının yoksulluğuna, sıkıntlarına, sıcaklığına, çelişkilerine, değişen dünyanın yeni yüzüne olan yabancılaşma yerinde şahit olmuş, bütün bu gördüğü farklı manzaraları gözlemlemiş ve hikâyelerinde başarılı bir şekilde işlemiştir. Her ne kadar olay merkezli hikâyeciliğin temsilcisi olarak bilirse de olayın içinde birey psikolojisini de ihmal etmemiş, olayın içine kesitler serpiştirerek hikâyelerinde bir harmoni ortaya koymuştur. Bu makalede yabancılaşma kavramının tarihine, kullanıldığı disiplinlere, çeşitli filozoflar tarafından nasıl değerlendirildiğine, sanat ve özellikle edebiyata nasıl yansdığına değinildikten sonra Sabahattin Ali'nin Ses hikâyesinde bu kavramın nasıl ele alındığına değinilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sabahattin Ali, Ses, Hikâye, Yabancılaşma, Tema.

THE THEME OF ALIENATION IN SABAHATTİN ALİ'S SES STORİE

Abstract

Sabahattin Ali, one of the social realist writers of the Republican Period literature, has an important place among the observation-based realist story writers in Turkish literature with his unique style, technique and way of handling events. The author, who visited the Anatolian geography both during his teaching years and while working for various professions. He survived the poverty, troubles, warmth, contradictions, and unfamiliarity of the Anatolian people with the new face of the changing world, observed all these different landscapes and successfully processed them in his stories. Although he is known as the representative of event-centered storytelling, he did not neglect the human psychology about the event, and he created a harmony in his stories by interspersing sections into the event. In this article, after mentioning the history of the concept of alienation, the disciplines in which it is utilized, how it is evaluated by various philosophers, how it is reflected in art and especially in literature. It was also tried to address how this concept is handled in Sabahattin Ali's story of "Ses".

.Key Words: Sabahattin Ali, Ses, Story, Alienation, Theme.

* Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı

Giriş

Din, sanat, psikoloji ve felsefede çeşitli anlamalarda kullanılan yabancılaşma, Felsefe Terimleri Sözlüğünde genel anlamı ile şöyle tanımlanır:

“Yabancılaşma, kontrol altına alınamayan iç güdüler, tutkular ve yerleşik alışkanlıklar nedeniyle, insanın kendisine, kendi gerçek özüne yabancı hâle gelmesi durumunu, insana özgü özellikleri, insani ilişki ve eylemleri, insandan bağımsız olan ve insanın yaşamını yöneten şeylerin, cansız nesnelere özellikleri, ilişkileri ve eylemlerine dönüştürme hareketi ya da sürecini tanımlar.” (Cevizci 1999: 906)

Yabancılaşma, bireyin şehirleşme ile birlikte hızla yaygınlaşan yalnızlık duygusunun sonucu olarak ortaya çıkan kentsel bir olgudur. Zira yabancılaşmayı doğuran temel faktör yalnızlaşma ve bireyselleşmedir ki bu iki kavramın yaşam bulduğu zemin ise kent yaşamıdır. Kaynağını dinden alan yabancılaşma kavramının tarihsel kökenini peygamberlere kadar götürmek de mümkündür. Ancak bu kavram felsefede ilk defa Yunanlı felsefeci ve aynı zamanda Yeni Platoncu olan Plotinos tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Fakat Plotinos'taki yabancılaşma kavramı teolojik bir kavramdır. Plotinos'un yabancılaşma anlayışında ruh, Kendi varlığından sıyrılıp mutlak olan ile bütünleşir. Bu yönüyle ondaki yabancılaşma biçimi, İslam tasavvufundaki Vahdet-i vücud anlayışı ile benzerlik gösterir. Bir başka deyişle Plotinos'taki yabancılaşma ruhun Tanrı ile bütünleşmesidir de denilebilir. Plotinos ile başlayan yabancılaşma düşüncesi, en açık ifadesini Hegel'de bulur. Yabancılaşmayı varoluşsal bir düzlemde ele alan Hegel'e göre, yabancılaşma, bir insanın etken ve edilgen olarak ikiye ayrılması sonucunda; dil, kültür, sanat gibi kendi yaratısı olan ürünlerin kendisine yabancı hale gelmesi ile ortaya çıkan bir süreçtir.

Bununla beraber yabancılaşma kavramını teolojiden alıp felsefi düzlemde ilk kullanan yine Hegel olmuştur. *Tinin Görüngübilimi* adlı eserinde Hegel yabancılaşma kavramını şöyle açıklar:

“Bilinç görgüleniminde olandan başka hiçbir şeyi bilmez ve kavramaz; çünkü görgülenimde olan yalnızca tinsel tözdür ve dahası, bilincin 'kendi'sinin nesnesi olarak. Ama Tin nesne olmaktadır, çünkü Tin kendine bir başka olma, kendi 'kendi'sinin nesnesi olma ve bu başkalığı ortadan kaldırma devinimidir. Ve görgülenim işte bu devime verilen addır: burada dolaysız, görgülenmemiş, soyut kendisine yabancılaşmaktadır.” (Hegel 1986: 40).

Dolayısıyla Hegel'deki yabancılaşma aslında başlangıçta kendi başına olan, bir bütün olan Tin'in, özne ve nesne şeklinde ayrılması ve özne olan Tin'in kendi varlığı yerine elde ettiği varlığa nesne olması sonucu tözüne karşı yabancılaşmasıdır. Daha somut bir ifade ile başlangıçta “BİR” olan varlığın kendinden yeni varlıklar türetmesi yani öznenin kendi içinde bir nesne türetmesi ve o nesne ile yabancılaşması olarak da algılanabilir. Hegel'in savunduğu diyalektik idealizmi ilk etapta İslam tasavvuf anlayışındaki “Kenz-i Mahfi” hadisini düşündürse de Hegel'de kendine yabancılaşan Tin iken Kenz-i Mahfi anlayışına göre yabancılaşmayı yaşayan insanın kendisidir. Zira Vacib-ül Vücut olan Allah, başlangıçta gizli bir hazine iken bilinmek istediği için varlığından kâinatı, insanı yaratır. Allah'ın kendi

varlığından yarattığı insan zamanla fitratından saparak gaye-i aslına uzak düşer ve böylece Rabbine karşı bir yabancılaşmaya yaşamaya başlar.

Yabancılaşmayı Hegel’den farklı bir boyutta ele alan bir başka filozof da Karl Marx’tır. Yabancılaşma kavramını daha çok emek, üretim ve sermaye üzerinden iktisat ile açıklamaya çalışan Marx, yabancılaşmayı: “*İnsanı, kendi etkinliğinin ürünlerine, üretken etkinliğinin kendisine, içinde yaşadığı doğaya, kendine, kendi özsel doğasına, insanlığına, öteki insanlara yabancılaştıran eylemdir.*” şeklinde tarif eder (Erdost 2013: 12).

Marx, yabancılaşma kavramını insan- doğa ilişkisinden yola çıkarak insanın üretim biçimi üzerinden tanımlar. Ona göre doğa olmadan insan hiçbir şey meydana getiremez. Marx’ın yabancılaşma teorisinde, işçinin üretim anlayışına göre bir işçinin emeğinin ürünü ne kadar büyük olursa işçinin de o kadar küçüldüğü ifade edilir. Daha açık bir ifade ile Marx’a göre bir işçi ne kadar çok ürün ortaya koysa, ortaya koyduğu ürünün miktarı ve gücü ne kadar fazla ise işçi de o kadar değersizleşir. Yani işçinin ürettiği eşyanın değeri bir bakıma işçinin kendi değerinden bir şeyler alıp götürdüğü için işçinin değeri de o oranda ucuzlamaya başlar. Çünkü işçinin ortaya koyduğu emek, sadece eşyayı üretmekle kalmaz, aynı zamanda işçiyi de metalaştırarak ortaya koyar. “*Bu yüzden Marx yabancılaşma teorisinde ‘yabancılaşmış emek’ kavramından hareket eder*” (Aydoğan 2015:278). Kısacası Marx insanın kendine yabancılaşmasını onun üretim ve emeği ile ters orantılı olduğunu belirtir.

Dolayısıyla ortaya çıkan ürün ile o ürünü var eden emek arasında herhangi bir duygusal bağ ya da bir ilişki yoktur. Yani ürün artışı ile emek arsında ters orantılı bir ilişki söz konusudur. Üretimin öznesi olan işçi bir süre sonra bu üretimde nesneye dönüşerek ürettiğinin kölesi durumuna döner ve ürettiğine tamamen yabancılaşmış olur.

Din-teoloji ile çıkış noktası bulan ve Hegel ile felsefede, Marx ile iktisatta kullanılan yabancılaşma kavramından sanat ve edebiyat da uzak durmamış ve yabancılaşma temalı birçok edebi roman ve hikâye yazılmıştır. Bu makalede Sabahattin Ali’nin Ses hikâyesinde yabancılaşma temasının edebi eser ve yabancılaşma, Sabahattin Ali’de yabancılaşma, Ses hikâyesinde yabancılaşma başlıkları altında nasıl kullanıldığı incelenecektir.

Edebi Eser ve Yabancılaşma:

İnsanın kendine, insana, topluma ve doğaya yabancılaşması sorunu sanat ve felsefede olduğu gibi edebiyatta da temel problem olmuştur. Özellikle de kentleşmenin artmasıyla birlikte modern insanın yabancılaşması da o denli artmıştır.

Burada kentleşme kavramı özellikle öne çıkmaktadır, zira kentleşme ile birlikte birey, ben merkezli, kendi eksenini etrafında dönen bir yaşam döngüsünün içine girer. Adına yalnızlaşma da diyebileceğimiz bu ben merkezli yaşamın aslolan sorusu şudur: Biz’in içinde olan ve kendine bir düzen kurmaya çalışan ben, Biz’le ayrışmaya ve çatışmaya başlarken kendisi için kurmaya çalıştığı düzen, var olan toplumsal düzene ne kadar uygundur? Bir diğer soru da bireyin ben merkezli yaşam içinde kurduğu inanç, ilke, cinsiyet, ahlak, kültür, sosyal, ideolojik, etnik değerler ile biz merkezli bu değerler birbirine ne kadar uyar veya ne kadar çatışık bir durum oluşturur sorusudur. Genellikle çelişik yönde gelişen bu değerler çatışması, bireyde yalnızlaşma ve toplumsal bir yabancılaşma da yaratır. Ancak toplumdaki koparak özgürleştiğini zanneden birey, “*aklın önderliğinde her şeyi çözebileceğine inansa da gelişen dünya, bilim ve teknoloji karşısında acizliğini fark etmiş ve kendi yaşantısı*

üzerinde denetiminin olmadığını idrak ettiğinde ise kendine yabancılaşmaya başlamıştır.” (Odunkıran 2020:641).

Yabancılaşma kavramı tüm çeşitleriyle hem dünya edebiyatında hem Türk edebiyatında hızla yaygınlaşmaya başlamıştır. Dünya edebiyatında 14.yy. İtalya’ında İtalya edebiyatının şah damarını oluşturan Dante, daha o andan itibaren yalnızdır. “*Vatani bile yok. Sürgün ve fermanlı.*” (Meriç, 2016: 230) olarak bir yabancı gibi ölür. Yıldız Ecevit onun için şöyle der: “*Yoz bir toplumun insanlarının karanlık eylemleriyle dokur metnini. 14. yüzyıl İtalya’sının ‘yabancılaşmış’ insanıdır Dante*” (Ecevit 1998: 45- 47). Kafka, Dönüşüm adlı eserinde kahraman Gregor Samsa’nın yaşadığı değişim ve yabancılaşmayı onu böceğe dönüştürerek somutlaştırır. Marshall Berman da Goethe’nin Faust adlı eserindeki Dr. Faust’un yaşadığı yabancılaşmayı şöyle ifade eder: “*Zihni büyüdükçe, duyarlılığı derinleştikçe o daha da yalıtılmış, dışarıdaki hayatla olan ilişkisi daha zayıflamıştır.*” (Berman 2017: 67). İnsanın; bireysel, toplumsal duyarlılığı arttıkça yalnızlaşması ve yabancılaşması da o düzeyde artmaktadır. İnsan, yönünü dış dünyadan kendi iç alemine çevirmeye başlamaktadır.

Türk edebiyatında yabancılaşmanın ilk örneklerini Tanzimat Dönemi’ne kadar götürmek mümkündür. Osmanlı toplumunu hemen her yönüyle kuşatan Batı kültür ve edebiyatı hem halk tabakasında hem de aydın zümre içinde yabancılaştırmayı da beraberinde getirmiştir. Tanzimat Dönemi romanlarında ele alınan roman kahramanları tipolojisinde kendi kültür, medeniyet ve edebiyatına yabancılaşmış Bihruz Bey ve Felatun Bey gibi tipler ironik bir dille eleştirilmişlerdir. Yaşadıkları dönemin siyasi baskıları ile bunalan Servet-i Fünûn yazarları topluma ve toplumsal meselelere karşı bireysel- ben merkezci bir edebiyata sığınmışlardır.

Türk edebiyatında yabancılaşma, modern anlamda asıl etkisini 1960’larda özellikle gelişen kentleşme ile birlikte yakalamıştır. Oğuz Atay’ın *Tutunamayanlar*’ında Selim, Orhan Pamuk’un *Cevdet Bey ve Oğulları*’nda Refik, Yusuf Atılgan’ın *Aylak Adam*’ındaki C Türk edebiyatında yabancılaşmanın farklı yönlerini ortaya koymuşlardır. Bunun yanında “*Yine Sabahattin Ali roman ve hikâyelerinde yabancılaşma sorununa kimi kez doğa-kent, kimi kez de birey-toplum çatışmalarıyla yer verir*” (İlhan 2012: 45).

Sabahattin Ali’de Yabancılaşma

Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatının Toplumcu-Gerçekçi yazarlarından olan Sabahattin Ali, yabancılaşmayı hem gerçek yaşamında hem de eserlerinde yaşamış bir sanatçıdır. Sabahattin Ali; gözlemlediklerinin yanında şahsi tecrübelerinin ve içinde yaşadığı toplumun birçok tarafına farklı açılardan tanık olması, onun hikâyelerini içerik olarak zenginleştirirken ruhsal açıdan yazarı her geçen gün daha da yalnızlaştırmıştır. Yozgat’ta öğretmenlik yaptığı süreçte dışarıda akıp giden eğlenceli ve kalabalık hareketliliğe karşın “*ruhen tam ve mutlak bir yalnızlığı yaşamaktadır.*” (Korkmaz 1991: 17). İlerleyen zamanlarda bu yalnızlık onda gittikçe topluma karşı yabancılaşmaya ve nihayetinde de toplumdaki kaçışa yol açmıştır. Nitekim ölümü öncesinde yurdunu terk edip kaçmak zorunda kalması bu yabancılaşmasının belirgin örneğidir. Sabahattin Ali, çoğu zaman yaşadığı bu yabancılaşmayı mektuplara sığınarak bastırmaya çalışmıştır. Ayşe Sıtkı İlhan’a gönderdiği mektuplardan birinde ruh halini şöyle tarif eder: “*Hiçbir şeye ısınamıyorum. Dünya çok güzel muhakkak... Dünya çok enteresan, bu da muhakkak... Fakat ben bir türlü “buranın malıyım!” diyemiyorum. Kati hiçbir hareket yapmama imkân yok, çünkü bir rüya âleminde*

gibiym ve sanki manevi dalgaların sürüklenişine tabiyim...” (Akın vd. 1997: 160). Hiçbir yere ait olamama duygusu Sabahattin Ali’yi her geçen gün daha da yalnızlaştırmış ve yabancılaştırmıştır. Oadaki bu yabancılaşma hikâyelerinin kahramanlarında karşımıza çıkmaktadır. Sabahattin Ali’de yabancılaşma daha çok birey –toplum ve birey – mekân arasında yaşanır. Ancak *Ses* hikâyesinde Sivaslı Ali hem toplum hem mekâna yabancıdır.

Ses Hikâyesinde Yabancılaşma

Ses hikâyesi 1937 yılında *Her Ay* dergisinin Haziran- Temmuz sayısında yayımlanır. Hikâyede anlatı, kahramanlardan birinin ağzından anlatılır. Kurmaca metinlerde mekân genel çerçeve ile açık- kapalı, geniş – dar, içeri-dışarı şeklinde, kahramanın ruh haline paralel olarak kurgulanır ve genellikle birbirine zıtlık teşkil eder. Ses hikâyesinde de iki zıt mekânla karşılaşmaktadır. Birinci mekân, olayın yaşandığı dış mekân yani doğadır. Bu bölümde gelişen olay kısaca şöyledir: Beyşehir’den Konya’ya giden kamyon, Barsakderesi denilen yerde bozulur. Şoför ve muavin tamir için uğraşırlar ancak bu biraz zaman alır. O arada yolculardan kimi yoldan geçen tek tük otomobillerle gider, kimi de kenara köşeye çekilir. Anlatıcı ve bir müzik mektebinde görevli olan arkadaşı da kenarda uzanır. Buldukları yer yol amelelerinin çalışma alanıdır. Akşam vaktidir ve hava iyice kararmıştır. Yol ameleleri, çadırlarına dönerek ateş yakmaya başlarlar. Anlatıcı ve müzik mektebinde vazifeli olan arkadaşı, iyice kararan havada bir kenarda beklerken amele çadırlarının bulunduğu yerden gelen türkü sesine doğru giderler. Çadır önünde yan yatırılmış el arabasının üzerine oturan ve yirmi beş yaşlarında olan Sivaslı Ali isminde bir işçi bağlama çalıp türkü söylemektedir. Anlatıcı ve özellikle müzik mektebinde görevli olan arkadaşı Ali’nin sesini çok beğenirler. Müzik mektebinde görevli olan, Ali’nin sesini değerlendirmek ister ve Sivaslı Ali’yi müzik eğitimi için Ankara’ya çağırır. Ali’nin “fevkalade” bir sesi vardır. Yazar, hayatında ilk defa bir insan gırtlığından böyle gür, tatlı, tok ve manalı bir ses duymuş olmanın şaşkınlığını yaşar. Mehtap, derenin ara ara duyulan şırıltısı, dar vadi... Doğanın görkemi ile bütünleşen Ali’nin sesi bütün etkileyciliği ile kendini gösterir.

Doğa her canlı için farklı bir anlam ve farklı bir tarif ifade eder. Kimileri için doğa, kendine has yasaları olan, vahşi bir yaşam alanı iken kimileri için ise doğa, şehrin gürültülü, bohem ve kasvetli yalnızlığına karşı kendi ritmini kendi içinde taşıyan bir sığınak, kendini bulma bir başka ifade ile özüne döndüğü “organik olmayan bedenidir” (Marx 2013: 80). Nitekim Sivaslı Ali’nin türkü söylediği ilk mekân doğadır ve Sivaslı Ali orada kendinden emin fevkalade bir sesle türkü söyler. Olay hikâyelerinde kişinin kimliği ve psikolojisi üzerinde büyük bir etkisi olan mekân, “*Şahsın çevresini, algılayış şekillerini, o çevredeki ruh durumunu hatta karakterini etkiler.*” (Narlı 2002: 98). Dolayısıyla Ali’nin özgüveni yüksek, kendinden emin, sesini bularak saz çalıp türkü söylemesi de mekâna duyduğu aidiyet ve güvenle alakalıdır. Hikâyede türkü söylediği mekân yazar tarafından şöyle anlatılır:

“Ovada, çadırın önünde, dört beş kişi oturmuşlardı. Etraflarında kazma ve kürek serpilmiş duruyordu. Çadırın kapısına asılmış bir fener sallandıkça vadinin içine doğru uzanan ve başları karanlıkta kaybolan gölgeler belli belirsiz kımıldıyorlardı. Yirmi yaşından fazla göstermeyen bir delikanlı çadırın önünde, yan yatırılmış bir el arabasının üstüne oturarak saz çalıyordu.” (Ali 2019: 101).

İnsanın her yönüyle doğaya bağlı olduğunu ve doğanın bir parçası olduğunu ifade eden Marx, doğayı hayatın doğrudan bir aracı olarak görür ve ona göre doğa, “*insanın*

organik olmayan bedenidir” (Marx 2013: 80). Dolayısıyla hikâyede doğaya yabancılaşmanın aksine gücünü, sesini ve kendini doğada bulmuş, özgür bir Ali ile karşılaşmaktayız.

Sivaslı Ali'nin doğadaki özgür ruh hali, onun davranışlarına ve saza olan hakimiyeti, özgüveni üzerinde de etkili olur. Yazar, Ali'nin bu doğadan aldığı güveni şu dizelerle tasvir eder:

“Uzun sapı, şaşırtıcı bir süratle aşağı yukarı kayan parmaklarının altında, canlı bir mahlûk gibi titriyordu. Tellere vuran sağ eli, küçük fakat kendinden emin hareketler yapıyor, bu el sazın gövdesine her yaklaştıkça, insan, sanki o tahta ile bu et arasında gizli, fakat çok manalı ve mühim bir konuşma oluyormuş zannediyordu. Çadırı ve bulunduğumuz yeri bir aydınlık yalayıp geçti, vadinin obur ucuna kadar uzandı. Başımızı kaldırdık, karşımızdaki sırtı aşır yukarı fırlayan ayı gördük. Saz çalan delikanlı da başını kaldırdı ve gözlerini biraz yumarak, tam karşısında beliren bu aydınlık yüzlü dinleyiciyi süzdü. Sonra saza vuran eli yavaşladı, gözleri kapandı, boğazı gerildi ve yüzü kırmızılaştı” (Ali 2019: 101).

Sivaslı Ali, doğaya sadece organik bir bağ ile bağlı değildir. Onun için doğa, gücünün ve sesinin yanında ilhamını da aldığı yerdir. Nitekim Sivaslı Ali, sazını ağaçların arasından yükselen aya doğru tutarak aya hitap eder gibi şarkısına devam etmeye başlar.

Hiçbir adresi olmayan Ali'nin kendini ait hissettiği tek yerdir doğa. Yazarın, aynı zamanda bir müzik mektebinde öğretmen olan arkadaşı cebinden defterini çıkararak Sivaslı Ali'nin adresini almak ister. Bu durum karşısında çok şaşırın Ali'nin verecek bir adresi yoktur. Yollarda amelelik yapan Ali, Konya'ya gelip gittikçe uğradığı hanın adını söyler. Burada “han” kelimesi özellikle dikkat çekicidir zira yolda kalmışların, adresi olmayanın yeridir han. *“İnsanlar hanlara geçici olarak uğrarlar, kalıcı olamazlar”* (Korkusuz 2020).

Sabahattin Ali'nin Ses hikâyesinde ikinci mekân ise olayın yaşandığı iç mekân yani salondur. Hikâye özelinde mektep de diyebileceğimiz bu mekânda *“birbirlerini anlamaktan çok uzak olan ve farklı beklentilerle aynı mekânda bir araya gelen insanların trajedisi”* (Tüzer 2018: 398-405) ne tanık oluruz. Hikâyede ana temayı oluşturan bu ikinci mekân ve bu mekâna bağlı olarak gelişen olay ise Sivaslı Ali'nin Ankara'daki müzik mektebine gelmesi ile başlar.

İmtihanın yapılacağı mektebin müdür odasında Ali ile karşılaşan yazar, karşısında daha utangaç ve ürkek bir Ali görür. Yol kenarında aya karşı yüzünü çevirip özgürce türkü söyleyen Ali'nin yerine daha ürkek, çekingen bir Ali vardır. Yazar, Ali'nin mektep salonundaki yabancılik hissini mekân tarifi içinde şöyle ifade eder:

“İmtihanın yapılacağı mektebin müdür odasına girer girmez, bir kenarda elinde sazıyla bekleyen Sivaslı Ali'yi tanıdım. Yüzü biraz daha kırmızı, bakışları adamakıllı ürkekti. Ökçesi basık ayakkabılarının arkasından topukları delik çorapları görünüyor ve üzerinde bulunduğu halı, tabanlarını yakıyormuş gibi sık sık ayak değiştiriyordu. Sazını bir silah gibi sağ ayağının kenarına dayamış, sapını iki parmağıyla yakalamıştı. Odada konuşup gülüşenlerin yüzüne bakmıyor, gözlerini yerde ve karşı duvarda gezdiriyordu.” (Ali 2019:104).

Ali'nin mektep salonunda yaşadığı yabancılik sadece duygusal değildir. Ökçesi basık ayakkabı, delik topuklardan görünen çoraplar Ali'yi, fiziksel olarak da bu mektep ortamına yabancı kılar. Sivaslı Ali'nin, okul salonundaki bu yalnızlığını paylaşan ve ona yabancı

olmayan tek şey, iki parmağıyla sapını yakaladığı ve sağ ayağının kenarına bir silah gibi dayadığı sazı olur. Odaya ve içindeki her şeye yabancılaşan Ali, sessizce etrafını izlemekle yetinir.

İnsan psikolojisi ile mekân arasında doğrudan bir ilişki vardır. İnsanın mekâna uyumsuzluğu eylemlerini belirlemede önemli bir unsurdur. Ali’nin de ayaklarını sık sık yere vurması mekâna duyduğu yabancılık hissini somut belirtisidir. “*Sabahattin Ali’yi diğer hikâyecilerimizden ayıran farkı; eserlerinde kurguladığı “mekân-insan” ilişkisindeki ayrıntıları yansıtmada gösterdiği hassasiyet ve “olay örgüsündeki sağlamlıktır.”* (Eronat 2011: 122)

Yazarın, mekânı ele alışını belirleyen temel faktör, amacı hakkında da bize bir ipucu sunmaktadır. Doğal mekândaki coşkun ruha karşı salonda ve bilmediği kitleye karşı hapsolmuş bir ruh, tutuk bir ses. “*İnsanda var olan mekânla ilgili aidiyet duygusu, köklü ve güçlü bir kaynağı işaret etmektedir.*” (Şengül 2010: 529). Nitekim Ali’nin doğada coşkun bir ses ile türkü söylemesi de mekâna duyduğu aidiyet duygusuyla ilgilidir. Doğal mekân olan orman kenarındaki işçi çadırının önünde yabancılık çekebileceği ya da kendini sınırlayacak hiçbir durum yoktur ve burada sesini bulan bir Ali vardır.

Tanzimat ile başlayıp Cumhuriyetin kurulması ile birlikte daha radikal yöntemlerle uygulanmaya çalışılan çağdaşlaşma hareketi/leri, Türkiye’de hem bürokraside hem de aydın tabakada kültürel bir zihniyet ve davranış çatışmasını ve de çelişmesini beraberinde getirmiştir. Cumhuriyetin kurulması ile birlikte yüzünü tamamıyla Batı’ya çeviren yeni Türkiye’nin sanat politikalarını belirleyen temel esas: “*Batılı kültür değerleriyle biçimlenmiş bir yaşam tarzı*”nı (Duman 2008: 262)’ tüm alanlarda yaşatma gayretidir. Bunun sonucu olarak da 1923 yılında Garp Musikisi Şubesi açılmış ve 1927’de ‘Şark Musikisi Şubesi’ kapatılmıştır. Müzik eğitiminde yeni düzenlemeler yapılmış, diğer alanlarda olduğu gibi müzik alanında da ikiliklere son verilmiştir. “*Bu şekilde Türk Musikisi bölümü kaldırılarak Darülelhan, doğrudan doğruya Batı Musikisi konservatuvarı haline getirilmiştir.*” (Duman vd. 2008: 267). Bunun için de piyano başta olmak üzere birtakım batılı müzik ölçü ve aletleri geliştirilip birçok müzik uzmanları Türkiye’ye davet edilmiş, müzik eğitimi için Avrupa’ya öğrenci gönderilmiştir. Ses hikâyesinde de müzisyen yetiştirilmek üzere bir yarışma yapılır, burada namzetlerin kulak terbiyelerini denemek için bir mektebin salonu düzenlenir. Sabahattin Ali, mektep ortamını ve bu ortamda Ali’nin yaşadığı yabancılaşmayı hikâyede şöyle anlatır:

“*Mektebin muhtelif milletlere mensup müzisyenlerinin Türkçe, Almanca, Fransızca konuşmaları ortalığı doldururken, müdür odasının kapısı vuruldu ve içeriye iki kişi girdi... Bu sırada genç müzisyenlerden biri sahneye beyaz boyalı demir bir iskemle koyarak Ali’ye:*

-Otur bakalım! - dedi.

Diğer bir müzisyen atıldı:

-Canım, iskemleye oturup şan yapılır mı? Ayakta söylesin! -

-Amma yaptın ha, ayakta saz çalıp şarkı söyleyen halk şairi gördün mü?” (Ali 2019:105).

Sabahattin Ali’nin “Ses” hikâyesindeki başarısının mihenk noktası sayılan bu paragraftır. Yazar bu paragrafta, Sivaslı Ali’nin mekâna yabancılaşmasının yanında bu

kültürel zihniyetin davranışsal çatışmasının doğurduğu yabancılaşmayı satır aralarına serpiştirerek işaret eder. Dolayısıyla mektep salonunda yabancılaşmayı asıl yaşayanlar köklü bir halk edebiyatı geleneğine sahip olan Anadolu coğrafyası ve bu geleneğin beslediği âşık edebiyatında ozanların türkülerini nasıl icra ettiklerinden bile bihaber olan jüri heyeti ve müzisyenlerdir. Sivaslı Ali mekâna yabancı iken jüri heyeti ve müzisyenler kadim bir geleneğe, Anadolu ruhu ile bütünleşmiş bir kültüre yabancılaşmışlardır. Bunu da salonda bulunan yabancı konuklara modern görünmek adına Sivaslı Ali üzerinden gerçekleştirmişlerdir. Salonda kendini tamamen yalnız ve yabancı hisseden Ali'nin bu halini kimse fark etmez. Salonda kimsenin Ali ile ilgilenip onu rahatlatmaya çalışmaması: *“türküler yerine operalar seslendirmesinin arzu edilmesi Batı kültürünü temsil eden kişilerin halk kültüründen ve psikolojisinden uzaklığına işaret etmektedir”* (Tek 2018: 430). Sivaslı Ali ise bu kültürel bocalamadan habersiz yabancı olduğu mekânda etrafı tuhaf gözlerle inceler.

“Bu münakaşa esnasında Ali, gözleriyle odanın bir hastane ameliyathanesine benzeyen beyaz, çıplak duvarlarını, büyük, perdesiz pencerelerini seyrediyor ve odayı sesleriyle dolduran bu bir sürü adama, ameliyat masasına yatacak bir hastanın doktorlara bakışına benzeyen ürkek nazarlar fırlatıyordu.” (Ali 2019: 106).

Batı müziğinin sembolik bir simgesi olan piyanoya yabancı olan Sivaslı Ali, kendisinden istenen piyano sesine uygun bir melodi çalması istenirken o, *“bir haber yolladım canan iline.”* ile karşılık verir ve kendisinden isteneni bir türlü yapamaz. Yazar, Ali'nin piyano karşısındaki yabancılığını şöyle aktarır:

“Piyanodaki genç kadın, eliyle onu yanına çağırırdı. Namzetlerin kulak terbiyeleri denenecekti. Sağ eliyle basit bir melodi çalarak Almanca:

-Bunu aynen tekrar et!- dedi.

Türk müzisyenlerden biri izah etti:

-Piyanoya göre söyle bakalım! -

Ali bir bana, bir de gözleriyle arayarak dostuma baktı” (Ali 2019: 107).

Sivaslı Ali salonda yaşadığı yabancılıkla beraber piyano karşısında büyük bir şaşkınlık yaşar. Yazar, Ali'nin yaşadığı bu şaşkınlığı fark etse de yapabileceği pek bir şey yoktur. Zira Ali, hayatında hiç piyano görmemiş, sesini duymamış hatta adını bile duymamıştır. Ali, bütün uğraşlarına rağmen yabancı olduğu bu piyanonun melodisine uygun ses çıkaramaz. Piyanonun başına oturan kadının çaldığı melodiye *“bir haber yolladım canan iline”* diyerek karşılık verir ve gülünç duruma düşmekten kurtulamaz. Saz geleneğine ve saz çalmaya alışık olan Ali, susmayı tercih eder.

Saz, yüzyıllardan beridir halk edebiyatının temel enstrümanı olmuştur. Denilebilir ki saz, aynı zamanda Anadolu âşık edebiyatı geleneğinde bir kimlik özelliği kazanmıştır. Küçüklüğünde bir iki usta âşığın yanında gezen Sivaslı Ali de bu geleneğin bir parçası olan saz çalmayı bilir. Dolayısıyla âşıklık geleneğinin içinde büyüyen Ali, Piyanoya yabancıdır ve ona uyum sağlamakta zorlanır, kendisinden istenileni başaramaz ve gülünç duruma düşmekten çok sıkılır. Ali'nin rakibi olan sarışın delikanlı, plaklardan öğrendiği tangolarla piyanoya uygun ritimler çıkarır ve yarışmaya seçilir. Odadakilerle ilgisini kesmiş olan Ali, bir yabancı gibi boş gözlerle etrafı, duvarları izlemeye başlar. Sivaslı Ali'nin, salonda

yaşadığı bu yabancı ortama karşı gösterdiği tek tepki ise istem dışı gerçekleşen ayak hareketleri olur. Çünkü Sivaslı Ali, o mektep salonunda yaşadığı bütün kötü ruh halini, bütün kırılmaları ve bütün bu kırılan ümitleri, salondaki psikolojik yabancılığını, bu ritmik ayak hareketleri ile üstünden atmaya çalışır:

Hastane ameliyathanesinden farksız olan bu salonda savunmasız bir şekilde duran Sivaslı Ali’nin tek sığınağı ayağının yanında duran sazıdır artık. Bütün çabalarına rağmen Ali salonda sesini bulamaz. Sesini bulamaması da mekâna karşı aidiyet duygusunun oluşmaması, yabancılık çekmesi ile ilgilidir. Ali de bunun farkındadır ve kebabçı dükkânından çıkarken anlatıcı ile müzik mektebinde görevli olan arkadaşına: “*Ben o odada bir türlü sesimi bulamadım!*” (Ali 2019: 109) diyerek mahcubiyetini ifade etmesi de mekânsal bir yabancılaşmanın etkisini göstermektedir. İnsanın sesi insanın kimliğidir, ayırt edici özelliğidir. İnsan, sesiyle tanınır, bilinir. Bu yüzden de sesini kaybetmek bir yönüyle kendini kaybetmektir. Ali, hastanenin ameliyat odasını andıran salonda sesi ile birlikte kimliğini de kaybetmiş gibi etrafını boş gözlerle seyreder. Kırık saz ile heyet karşısına çıkmak istemeyen Ali, indiği handa daha önce satın aldığı sazı yol parası fiyatına satarak sessiz sedasız çıkar gider.

Sonuç

Din ile başlayan yabancılaşma kavramı tarihsel süreç içerisinde değişik anlam katmanlarından geçerek felsefi, sanatsal ve edebi metinlerde kullanılmaya başlanmıştır. Dünyada 19.yy’da yaygınlaşmaya başlayan yabancılaşma kavramı; insanın kendisine, insanlara, topluma, doğaya, zamana, mekâna karşı yaşadığı bir uzaklıktır. Beslendiği temel malzemesi trajedia olan sanat, edebiyat bilhassa da roman ve hikâye de bu durumdan kendine bir zemin bulmuş ve insanın bu trajediasını kendi yöntemleri ile kullanmıştır. Daha çok kentli bir kavram olan yabancılaşma Türkiye’de köyden kente yerleşmenin başlamasıyla özellikle de 1960’lardan itibaren edebi eserlerde yaygınlık kazansa da aslında tarihini Tanzimat’a kadar götürmek mümkündür. Daha sonraları Cumhuriyet Dönemi yazarları içinde de bu konuya el atanlar olur. Bunlardan biri olan Sabahattin Ali, Ses adlı hikâyesinde yabancılaşma temine yer vererek Sivaslı Ali üzerinden yabancılaşmanın çeşitli boyutlarına değinir. Ankara’daki mektep salonuna, salonda bulunan resmi giyimli insanlara, Batılı müzik enstrümanlarına ve daha da önemlisi müzisyenlerin Türk aşıklık geleneğine olan yabancılıkları hikâyenin ana izleğini oluşturur. Bütün bu yabancılıkların sonucu şartların eşit olmadığı tenor yarışımı kaybeden Ali’nin, sekiz liraya aldığı sazını iki liraya satarak tekrar Konya’ya, amele çadırına, ait olduğu doğaya dönmesiyle hikâye son bulur. Anadolu coğrafyasını gezip gören yazar gözlemlerinden de yararlanarak gerek doğa gerek psikolojik tasvirlerde çok başarılı bir anlatım tekniğine sahiptir. Ve Sabahattin Ali biraz da kendi dünyasından yola çıkarak Sivaslı Ali karakteri üzerinden yabancılaşmayı farklı boyutlarda okuyucuya aktarmaya çalışmıştır.

Kaynakça

- Ali, Sabahattin. (2019) *Kağnı-Ses*. İstanbul: Parola Yayınları.
- Aydoğan, Emine (2015). “Marx ve Öncüllerinde Yabancılaşma”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* sayı 54, 273-282.
- Berman, Marshall (2017). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. Çev: Ümit Altuğ ve Bülent Peker, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cevizci, Ahmet (1999). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Özbudun, Sibel vd. (2008). *Yabancılaşma Ve...*, Ankara: Ütopya Yayınları.
- Ecevit, Yıldız (1998). “Edebiyatta yabancılaşma ve yabancılaştırma.”, *Virgül* S 14, S.45-47.
- Eronat, Kamuran (2011). “Sabahattin Ali’nin Ses Hikâyesinde Mekân-İnsan İlişkisi”, *Erdem*. S. 59, S. 121-128.
- Hegel (1986). *Tinin Görüngübilimi*. Çeviren Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları.
- İlhan, Ayşe Sıtkı ve Doğan Akın. (1997). “*Sabahattin Ali’nin Özel Mektupları İki Gözüm Ayşe*”, İstanbul: Bilgi Yayınları.
- İlhan, Nilüfer. (2012). “Yabancılaşma Olgusu ve Kürk Mantolu Madonna Romanı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5, S.20.
- Korkmaz, Ramazan (1991). Sabahattin Ali- İnsan- Eser. Doktora tezi, Elâzığ: Fırat Üniversitesi.
- Korkusuz, İrem. (2002). “Sabahattin Ali’nin Ses Hikâyesinin İncelenmesi”, <https://www.omurakadir.com/sabahattin-alinin-ses-hikayesinin-incelenmesi-irem-korkusuz/>. (Erişim Tarihi: 18 Ocak 2021).
- Kızıltan, Güven Savaş (1986). *Çağımızda Yabancılaşma Sorunu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Marx, Karl (2013). *Yabancılaşma*. Der: Barış Erdost, Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, Carl (2013). 1844 *El Yazmaları*. Çev: Murat Belge, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Meriç, Cemil (2016). *Bu Ülke*. İstanbul: İletişim yay.
- Narlı, Mehmet (2002). “Romanda Zaman- Mekân Kavramı”, *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(7), 91-106.
- Odunkıran, Cemile (2020). “Yabancılaşma Kavramı Ekseninde Vüs’at O. Bener ve Dost Hikâyesi”, *Türkiyat Mecmuası*, C.30, S.2, S. 635- 655.
- Şahin, Mustafa ve Ruşen Duman (2008). “Cumhuriyetin Yapılanma Sürecinde Müzik Eğitimi”, *ÇTTAD/16-17*, S. 259-272.
- Şengül, Mehmet Bakır (2010). “Romanda Mekân Kavramı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.3, S.11, S. 529- 538
-

Tek, Zeynep (2018). “Sabahattin Ali’nin ses adlı hikâyesinde dramatik ironi”, *Hece*, S:253, S. 429-435.

Tüzer, İbrahim (2018). “Sabahattin Ali’nin ‘Bütün Öyküler’inden Bir ‘Ses’ ya da ‘Ses Esnafları’nın Duyamadığı Çılgılık”. *Susturulamayan Ses Sabahattin Ali, Hece Özel Sayısı*, S.253, 2018, s.398-405.